

Приказ

УДК: 821.111.09-2 Шекспир В.(049.32)

128(049.32)

doi: 10.5937/zrffp52-41286

ДНА ДНДРЕЈЕВИЋ,
ПРОБЛЕМАТИЗАЦИЈА СМРТИ
У „ХАМЛЕТУ“ (КОСОВСКА МИТРОВИЦА
— БЕОГРАД: ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
УНИВЕРЗИТЕТА У ПРИШТИНИ — ЗАВОД
ЗА УЏБЕНИКЕ, 2021, 359 СТР.)

Марија Д. МИЛОСАВЉЕВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за енглески језик и књижевност

---

¹ marija.milosavljevic@pr.ac.rs

Рад примљен: 20. 11. 2022.

Рад прихваћен: 28. 11. 2022.

АНА АНДРЕЈЕВИЋ, ПРОБЛЕМАТИЗАЦИЈА СМРТИ
У „ХАМЛЕТУ“ (КОСОВСКА МИТРОВИЦА – БЕОГРАД:
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У ПРИШТИНИ
– ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ, 2021, 359 СТР.)

У издању Филозофског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици и Завода за уџбенике из Београда, године 2021. објављена је монографија Ане Андрејевић под називом *Проблематизација смрти у „Хамлету“*. Ова монографија представља велики допринос изучавању шекспирологије на нашим просторима и, уопште, науке о књижевности, тиме што систематичним и мултидисциплинарним приступом пружа нови угао посматрања и открива дубље димензије Шекспирове најпознатије трагедије.

Монографија се састоји од 359 страна, од којих је 346 основног текста, а остало чини списак импресивног броја референци које су коришћене при истраживању. Вредност ове монографије лежи у синтези претходних сазнања о феномену смрти и Шекспировој чувеној трагедији, а оригиналност у критичком односу ауторке према литератури њених претходника и лични став према свим зацртаним темама. Поред увода и закључка, књига се састоји из четири тематска поглавља, и то: *Проблематизација смрти у науци и религији*, *Ренесансни човек и смрт*, *Сви Шекспирови њушеви воде ка „Хамлету“* и *Проблематизација смрти у „Хамлету“*.

У уводу монографије, ауторка истиче да је *Хамлет* књижевно дело о коме је вероватно написано више студија него о било ком другом делу. Једна од централних тема овог дела је смрт, феномен који интригира мислиоце и научнике од давнина до данас, јер његова мистерија још увек није откривена. Исто важи и за *Хамлета* и *Хамлета*, наводи ауторка, јер се књижевни критичари, мислиоци, филозофи, психолози, социолози и други интелектуалци и даље труде да одвежу такозвани „хамлетовски чвор“ и открију мистерију ове чувене трагедије (Андрејевић, 2021, стр. 5). Да би одвезала тај чвор и открила мистерију смрти у *Хамлету*, ауторка је применила изузетно комплексну методологију истраживања и приступила мултидисциплинарном тумачењу феномена смрти у трагедији и то постепеним увођењем у главну тему. Најпре је истражила однос различитих научних дисциплина према овом феномену, затим је сузила оквир истраживања на ренесансног човека и његов однос према смрти, да би на овим темељима приступила анализи самих Шекспирових драма, фокусирајући

се на проблематизацију смрти у њима и, напослетку, посветила највећи део монографије детаљном тумачењу *Хамлеџа*, имплементирајући сва претходна сазнања.

Прво поглавље пружа синтезу целокупног развоја истраживања на тему смрти у науци (филозофији, психологији, антропологији и социологији) и религији. Поред дијахроничког приказа учења и идеја о овом феномену унутар наведених области, ауторка посебно потпоглавље посвећује чиновима убиства и самоубиства као заједничким проблемима науке и религије. Прва од научних дисциплина коју ауторка наводи је филозофија, која поставља питања о топологији смрти и њеној етиологији, односно, месту смрти у људском постојању и њеним узроцима и разлозима. Додатно, ауторка излаже и ставове чувених филозофа о феномену смрти. Друго потпоглавље, које се тиче религијског поимања смрти, полази од тезе да религија има за циљ да објасни смрт и да пружи човеку наду у ново рођење. У овом одељку, фокус се премешта на религијско објашњење смрти у хришћанству, са посебним освртом на разлике између католичке и протестантске есхатологије. Одељак о психолошким теоријама о смрти доноси појашњење идеја Фројда, Лакана и Јунга о овом феномену, док потпоглавље о антропологији и смрти нуди преглед ритуала, сахрана, свечаности и обреда који се примењују након смрти. Потпоглавље „Социолошки аспекти смрти“ говори о социолошкој димензији овог феномена, али и честој употреби смрти са циљем друштвене контроле. У последњем потпоглављу овог одељка дискутује се о убиству и самоубиству и у њему ауторка излаже ставове према чиновима намерно нанете смрти кроз историју, те даје њихову класификацију.

Друго поглавље монографије фокусирано је на ренесансног човека и његове представе о смрти. Оно обухвата три потпоглавља, чији садржај открива друштвено-историјске околности ренесансе које су обликовале човеков став о смрти. Прво потпоглавље говори о религијским тензијама између католика и протестаната и о томе како су њихова учења утицала на промену става ренесансног човека када је у питању смрт. Друго потпоглавље детаљније се бави самоубиством у доба ренесансе и објашњава како су се духовници, писци и мислиоци односили према овом чину, док треће потпоглавље говори о полемици о душама и духовима у том периоду. Њихова појава у трагедијама освете не може бити занемарена јер они покрећу радњу, али су и весници смрти који терају публику да размишља о „коначности људског бића и евентуалном постојању живота после смрти“ (Андрејевић, 2021, стр. 122). Дух у *Хамлеџу* показује све недоумице ренесансног човека о природи, пореклу и моћи духова, закључује ауторка.

Треће поглавље монографије, које носи назив *Сви Шекспирови њишеви воде ка „Хамлеџу“*, подељено је у три потпоглавља. Ауторка у првом потпоглављу излаже чињенице и претпоставке о Шекспировом животу

које су од великог значаја за тумачење и разумевање његових дела, а у другом наводи Шекспирова многобројна искуства са смрћу, која су могла бити разлог свеприсутности овог феномена у његовим делима. Даље се истражује заступљеност самоубиства у Шекспировим делима и на основу примера закључује се да писац није осуђивао овај чин, али га није ни оправдавао. Наизглед неопредељен по том питању, писац је ипак пратио постепену ренесансну секуларизацију овог чина. Треће потпоглавље са насловом „Шекспирови духови“ говори о духовима у Шекспировим делима, додатно појашњава тадашњи став људи према магији, вилама, духовима и вештицама и указује на јединственост духа у *Хамлејџу*. Дакле, контекстуалном анализом, ауторка истражује књижевну традицију која је утицала на стварање *Хамлејџа* и испитује друштвени, политички и културолошки контекст који упућује на значење ове трагедије и доприноси бољем разумевању свих слојева текста.

Последње и најобимније поглавље, које носи назив *Проблемаиџизација смрти* у „*Хамлејџу*“, састоји се из шест потпоглавља, и у њима ауторка значајки и детаљно тумачи сам драмски текст ове трагедије у контексту одабраних научних и религијских идеја о феномену смрти, као и друштвено-историјских чињеница. Прво потпоглавље носи назив „Танатополитички контекст трагедије“ и указује на друштвене, политичке и породичне елементе у *Хамлејџу*. Следећи делови посвећени су односу свих ликова према смрти, са специјалним фокусом на Хамлетове дилеме о овом феномену, будући да је он лик чије је преиспитивање смрти „најексплицитније, најекспресивније и најкомплексније“ (Андрејевић, 2021, стр. 187). Хамлетове сумње, страхови и наде поводом смрти детаљно су анализирани из психолошког угла уз коришћење теорија Фројда, Јунга, Лакана и Џоунса, из религијског аспекта у контексту ренесансног поимања есхатологије, као и из перспективе филозофских учења о скептицизму, ниҳилизму, егзистенцијализму и стоицизму. Ауторка примењује исти систематски приступ и приликом тумачења односа осталих ликова према смрти, пре свега, Офелије, а потом и дословце сваког лика из *Хамлејџа*. Наредно потпоглавље класификује све смрти у драми према неколико подела, након кога следи одељак о суштини појаве духа у *Хамлејџу* у контексту сложеног друштвено-историјског тренутка транзиције католицизма у протестантизам. Следеће потпоглавље посвећено је питањима љубави и живота као два категоријама супротним смрти, и ауторка наводи љубав као силу која може победити смрт, али не физички већ само духовно и симболично. Додатно, ауторка се бави и питањем хумора у трагедији, једним од познатих механизма ношења са смрћу. Сцене попут оне са гробарима и Хамлетове шаљиве опаске о Полонијевом лешу доносе предак и умањују мртвачку атмосферу (Андрејевић, 2021, стр. 307). Шалама и играма речи, ликови негирају озбиљност ситуације и покушавају да ублаже ударац смрти. Последње

потпоглавље монографије бави се естетичком и аксиолошком функцијом смрти у трагедији. У њему ауторка анализира Хамлетове монологе за које сматра да су разлог привлачности и тајанствености његовог лика. Путем њих сазнајемо о Хамлетовим ставовима о самоубиству, животу после смрти, жељи за смрћу, убиству, али и о самом животу. Поред подробне анализе монолога, од којих је најпознатији и за тему ове монографије најзначајнији онај који почиње познатим стиховима „Бити ил’ не бити“, разматрани су и одређени Хамлетови прозни искази који додатно откривају његово „непоправљиво стање огорчености због света, живота и смрти, и доказ су његовог постепеног помирења са унутрашњим дилемама и чињеницама трагичности живота“ (Андрејевић, 2021, стр. 329). Хамлетови монолози, напори, дилеме, ставови и размишљања учинили су га бесмртним, попут самог Шекспира, који је делима и славом победио смрт. Ауторка закључује да је смрт основна сила која доминира свим Шекспировим трагедијама, а „мистериозни епилог и епитаф Хамлетовог живота завршава се речима ’Остало је ћутање“ (Андрејевић, 2021, стр. 343), што нас доводи у стање вечне запитаности над трагичном судбином овог лика и сваког човека.

Допринос монографије *Проблематизација смрти у „Хамлејџу“* огледа се у њеној свеобухватности. Радови који се баве сличном тематиком су бројни, и многе студије, монографије и зборници садрже поглавља посвећена *Хамлејџу* и смрти, али је ово прва монографија у региону и шире која је у потпуности фокусирана на феномен смрти у Шекспировој чувеној трагедији и која прилази овом проблему интердисциплинарно. Иако се не може понудити децидиран одговор на питање „Шта је смрт?“, ауторка аналитички деконструира овај феномен у драми и доказује Шекспирово егзистенцијално и онтолошко разумевање смрти. Она поткрепљује своје ставове мишљењима еминентних критичара и користи теорије познатих психолога, филозофа и других мислилаца да би из више аспеката истражила комплексан феномен смрти. Тврдња ауторке да је смрт свеprisутна у драми у различитим видовима добија потврду помоћу бројних претходно наведених научних мишљења, а на примеру Хамлетовог лика и његових монолога ауторка закључује да је он једини Шекспиров лик који је спремно дочекао смрт.

Монографија *Проблематизација смрти у „Хамлејџу“* даје систематичну и детаљну анализу Шекспирове најчувеније драме и мотива смрти у њој. Ауторка је показала да се тај феномен не може заобићи, било да у тумачењу ове трагедије полазимо из политичког, социолошког, психолошког, антрополошког, филозофског или религијског аспекта. Овај интердисциплинарни приступ представља главну иновацију монографије и издваја је од других студија и књига које се баве сличним питањем. Тематика и комплексност *Хамлејџа* чине ову трагедију бесмртном и безвременом, а тиме што ауторка примењује двосмерну динамику тумачења књижевног

текста и контекста, односно, унутрашњег и спољашњег приступа, доказује ту комплексност. Монографија Ане Андрејевић може послужити будућим истраживачима као пример успешно примењеног интердисциплинарног приступа и инспирисати их да сагледају неко књижевно дело у ширем контексту. Употреба танатополитике, на пример, као један од оквира истраживања у овој књизи, отвара нове проблеме и питања која могу бити предмет даљег изучавања. Напошетку, треба додати да јасноћа, организација текста и стил писања гарантују доступност ове монографије широј читалачкој публици на српском језику, како стручњацима тако и студентима, а њена информативност и разноврсност када су у питању тумачења, теорије и чињенице чине је значајним и релевантним доприносом науци о књижевности и посебно шекспирологији.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).